

# CRKVENO PRAVO U SVIETLU POVIESTI

ZAKLJUČNE PRIMJETBE NA NIEKANJE CRKVENOGA PRAVA  
PO PROF. DR. M. LANOVIĆU.

Stara vrijedna liturgijska slika prikazuje cara Justiniana, caricu i pratnju, odjevene u orientalni razkoš. Car prilikom prikazanja kod sv. mise donosi u ruci bještavo zlato, da ga žrtvuje na oltaru. To bi mogao biti simbol, da je on kao stvaralac Corpus iuris civilis nastojao, da u veličanstvenoj katedrali novog crkvenog prava, koje potječe od Boga, sačuva zlato rimskog prava, čija je snaga bila naravno pravo i koje je radi toga Benedikt XV. u svom uvodu u novi crkveni zakonik nazvao »pisani razum«. Poput Justiniana mislili su i mnogi drugi vladari, kako prije — tako i poslije njega, da će državno pravo najbolje sačuvati, ako budu sveto čuvali Božansko pravo Crkve.

Ali moć zasliepljuje. Stoga je prečesto put obiju najviših vlasti, Crkve i države, tokom vremena bio put trzavica i najžešćih borbi. Često su pokušavali, da Crkvi otmu svako pravo. U prijašnjem članku smo vidjeli nastojanje pravnog pozitivizma, koji je išao za tim, da sva prava pridrži jedino državi. Ali mi smo također vidjeli i to, kako je pravni pozitivizam od svih mjerodavnih ličnosti ostavljen<sup>1</sup> i da se radi neslomivog naravnog prava i vječnog

<sup>1</sup> Kao dopunu našem prvom članku moramo dodati nekoliko zapisaka, koji će potvrditi naše stanovište. Željeli bi naime upozoriti cijenjene čitatelje na tri činjenice najnovijega datuma.

Heinrich Lange, profesor sa sveučilišta u Münchenu održao je 16. II. 1943. u Zagrebu predavanje o novom »Njemačkom narodnom zakoniku«, na kom sada rade stručnjaci. Prof. Lange kao predsjednik ustanove »Akademie für Deutsches Recht« vodi predradove za spomenuti njemački Zakonik. Tako je bio upravo on najpoznatiji, da nam razloži misli vodilje, koje će se provlačiti kroz cijeli Zakonik. A on je naglasio osobito dvie misli; prvo, da poduno zabacuje zakonodavni pozitivizam, ta u svim zemljama bije se boj između zakona i prava, sile i etike; drugo: da sudac opet dobije svoj uzvišeni položaj te uistinu bude sudac — kralj — jer da je slovo zakona mrtvo, a sudac da ima surađivati na izgradnji prava, kako je pravedno. — Iz svega toga prosieva naravno-pravni mentalitet. Lange je rekao napokon i to, da se novi »Njemački narodni Zakonik« želi u tome približiti starom austrijskom O. G. Z.-u.

K. Muss — napisao je članak »Die Idee des natürlichen Rechts und der moderne Individualismus«. (Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft 192. 1942, 401-443), u kom konstatira »da se pravni život suvremene Njemačke snažno zatalasao prema preporodu naravnog prava — zu einer Renaissance des natürlichen Rechts«. »Mi držimo — kaže on — da postoji naravno pravo«. To je ono nepisano pravo, koje ključa iz pravo interpretirane ljudske naravi, a koje se mora prelijevati i živjeti u svakome pisanom pravu.« Navest ćemo i

Božanskog zakona ni u sebi samom ne može održati. Neka nam bude dopušteno, da u ovom zaključnom članku, — dakako opet jedino radi važnosti same stvari a i ujedno priznavajući mnoge Lanovićeve zasluge — prikažemo njegov drugi dokaz za niekanje crkvenog prava, da ga izpitamo i procijenimo.

Dokaz je ovaj: u cijeloj crkvenoj poviesti ne susrećemo nikakvo crkveno pravo, koje bi bilo neovisno o državi. Ako je postojalo kakvo neovisno crkveno pravo, onda je to bilo pravo Crkvene države, dakle opet pravo jedne države. Tako poviest potvrđuje tezu pravnog pozitivizma: samo država daje pravo.<sup>2</sup>

Da razvije taj dokaz, služi se Lanović crkvenom poviešću počevši od prve Crkve do danas, prikazujući dotični odnos Crkve i države.

Mi ćemo ga pratiti na putu toga dokazivanja imajući pri tom na pameti, da se tu često radi o veoma teškim problemima, koji još nisu dosta osvijetljeni. I zato smo već radi toga zahvalni pravnom historičaru za njegova nastojanja. Svaki pravi znanstveni doprinos na tom području odnosi se na jedno pitanje, koje nema samo povjestnu vrijednost, jer o njegovu rješenju ovisi ništa manje nego dobro čovječanstva i sada i u budućnosti.

Lanovićevo prinos valja smatrati čisto znanstvenim. To vrijedi o nakani i o iskrenosti uvjerenja, kojim on zastupa svoje stanoviše. I tu opet susrećemo logičnu dosljednost, o kojoj smo već govorili u prošlom članku. Pitanje je samo, da li su dosta jake temeljne i odlučujuće pretpostavke, koje počivaju više na filozofskim nazorima, nego na povjestnim činjenicama. O tom neka sudi čitalac.

Odmah ćemo napomenuti, da mnoge pojedinosti u Lanovićevo dokazivanju zaslužuju puno priznanje. Ovamo idu na pr. njegova iztraživanja o nemogućoj crkvenoj politici Josipa II., kao i njegovi osvrti na crkvene prilike u staroj Hrvatskoj i Ugarskoj. Mi ćemo se ograničiti na načelne točke o odnosu Crkve i države u raznim razdobljima.

Dodajmo tome jednu opazku: ako Crkva po Božanskom nalogu s Božanskim pravom stupa među ljude, to ne izključuje borbu svieta i paklenih vrata protiv nje. Zato način zaključivanja na koji se u velikoj mjeri oslanja Lanovićevo dokazivanje, ne drži. On naime zaključuje: ovaj ili onaj vladar postupao je s Crkvom

---

liepe Muss-ove riječi: »Kao ideja pravooga prava... ostaje ono (naravno pravo) neprolaznom vrijednošću — to je uobće najuzvišeniji doumak ljudskoga duha.«

Ed. Spranger — profesor na sveučilištu u Berlinu, razpravlja u časopisu *Forschungen und Fortschritte* (17, 1941, 260 ff) o vezi među pravom i narodom, i dolazi do zaključka: da pravo nije samovoljna odredba. »Pravno normiranje već je sadržano u danim i svrhovito uređenim životnim odnosima.«

Jasno je dakle: sva se tri auktora slažu u tome: pravo ne daje istom državna volja. Pravo predhodi državnu volju. A to je u stvari ono, što mi zovemo »naravno pravo«.

<sup>2</sup> Dr. Mihajlo Lanović, *Crkveno pravo u sustavu pravnih nauka*, Rad 1940, knjiga 269 (121), s. 151-220. — Uvod u pravne nauke, Zagreb 1942.

kao ovisnom služavkom. Dakle, u tom razdoblju nije postojalo neovisno crkveno pravo. — Crkveno pravo je dakako tada bilo skućeno, ali skućeno pravo ne prestaje biti pravom.

Ne ti ko smrtnik dići bi se mogao  
Nad božje, nepisane stalne zakone.  
Od danas nijesu ni od jućer, od vieka  
Pa do viek živu.

(Sofoklo, Antigona)<sup>3</sup>

Što Antigona veli za naravno pravo, to vriedi i za crkveno pravo, jer obadva su Božanska prava.

Tako se — quaestio iuris — prijašnjeg članka, koji je pokazao, da i te kako ima mjesta crkvenom pravu, potvrđuje sa — quaestio facti — ovog članka. Može postojati crkveno pravo u pravom smislu rieći. I to crkveno pravo je postojalo. Tako se oba naša članka stapaju u jedan. Obazirući se uvijek na Lanovićeva dokazivanja pitat ćemo za odnos Crkve i države — prvotnu Crkvu, bizantsko doba, srednji viek, doba reformacije i sadašnjost, doba konkordata.

#### PRVA CRKVA

Najbolji sinovi Crkve, ali i njeni protivnici obićavali su proćavati prvu Crkvu, da bi iz prvih početaka mogli odgonetnuti zagonetku kršćanstva.

Prema Lanoviću nema u prvotnoj Crkvi ni traga crkvenom pravu.

Je li noćni plamen Neronova doba bacao svietlo na mućila, da tu osvietli nepravdu, a mnoštvo, koje je klicalo, i na carsko priestolje, da osvietli pravo? Generacije mućenika išle su u smrt ne s uvjerenjem, da skvrne kakvo pravo, nego s osvjeđoćenjem, da brane najsvetija prava savjesti, lićnosti, a s tim i prava Božja — prava njegove Crkve. Ćovjećanstvo im zato dućuje vjećnu zahvalnost.

Ovi mućenici priznavali su već od početka u izpoviesti vjere, t. j. u tadašnjim krstnim zavjetima, svetu, katolićku Crkvu. A ova Crkva poćivala je na primatu i biskupskom ustavu, koje već susrećemo u spisima Novoga zavjeta. To je bila organizacija neoborivog, nedirljivog prava, jer je ono bilo Božansko, i to pravo nije ni jedna država mogla svladati, pa ni paklenska.

Navest ćemo neke činjenice, koje znanost ne može niekati. Već god. 96. sv. Papa Klement Rimski, ne potaknut od drugih, nego pozivajući se na svoje dostojanstvo i na odgovornost, govori kao opominjać i sudac uđaljenoj obćini u Korintu. To je jurisdikcija, koja ne potjeće od države. Nekoliko godina iza toća sv. Ignacije Antiohijski zove rimsku obćinu: »Predsjednicom saveza ljubavi«, t. j. Crkve. Ovdje dolazi liepo do izražaja, da crkveno pravo slući ljubavi. Crkva prava bila je ujedno i Crkva ljubavi.

<sup>3</sup> Sofoklove Tragedije, Preveo Koloman Rac, Zagreb 1913, s. 227.

Bit će dosta, ako još spomenemo, da i prema samom protestantu Harnacku, za vladanja Pape Viktora I., dakle oko god. 190., stoji Papinstvo pred nama ostvareno u svojim bitnim crtama.

I Lanović izražuje svoje čuđenje nad mučenicima, kako smo to već u prijašnjem članku iztaknuli. On im priznaje njihov moralni i vjerski ideal, ali misli, da im ne može priznati kakovo pravo. Oni su se protivili državi, a time i pravu.

Povrh toga nieće Lanović svaku pravnu organizaciju tadašnje Crkve, a to da se već iz toga vidi, što su prvi kršćani očekivali skori konac svieta. Čemu onda još osnivati kakovu zemaljsku organizaciju?

Valja priznati, da Lanović nije jedini, koji tako misli. Radi se o eshatološkoj teoriji prve Crkve, koju su nekoji — nekatolici — prihvatili. Protestanti nastoje stvoriti jaz između evandeoski čiste prve Crkve i kasnije nastale katoličko-rimske Crkve. Ova zadnja je prema njima odpala od prve Crkve i Krista. Prema njima su Krist i prvotna Crkva poznavali samo duhovnu Crkvu i Crkvu ljubavi, a nikakovu Crkvu prava, t. j. nikakovu trajnu organizaciju. Katolička Crkva postala je, u opreci s Kristom i prvom Crkvom, po uzoru rimske države — Crkva prava.

No ovo eshatološko-karismatičko shvaćanje odbacuju čak i neki protestanti kao nepovjestničko. Nije potrebno, da se opet obazremo na povjestne činjenice, koje toj teoriji protuslove, jer smo ih već spomenuli na početku prošlog članka i ovdje gore. Od protestantskih svjedočanstava spomenimo samo jedno, koje je već po sebi dosta jako.

W. Simons, protestant, prijašnji predsjednik njemačkog državnog suda, obara se u svom djelu »Religion und Recht« (Berlin 1936.) ostrim riečima na svoğa vlastitog učitelja R. Sohma. Ovaj je bio glavni zastupnik opreke između prvotne Crkve, kao Crkve ljubavi i Katoličke Crkve, kao crkve prava. Prema Sohmu krije već izraz »crkveno pravo« protuslovlje u sebi, jer da se pravo i religija međusobno izključuju.<sup>4</sup> Simons iznosi protiv Sohma, da su već Isus i Pavao priznavali kako državu, tako i disciplinu crkvene občine, dakle crkveno pravo, i nisu veličali kakovo lažno bježanje od svieta (117, 204). On izvodi važan zaključak iz povjestnih činjenica: već je prva Crkva, kao i današnja Katolička Crkva, zastupala princip autoriteta, dakle, pravni princip (207).

Ovo nepristrano svjedočanstvo protestantskoga pravника i svjetovnjaka, koji svoje tvrdnje podkrjepljuje činjenicama, vriednije je od mnogih polemika protestantskih bogoslova, koji prepričavaju stare bajke, a ne donose izvornih dokaza.

Prva Crkva imala je u svojoj od Boga danoj organizaciji Božansko crkveno pravo.

---

<sup>4</sup> Obširnu i zgodnu kritiku Sohmove nauke iznio je E. Rösser: Göttliches und menschliches... Kirchenrecht, Paderborn 1934.

Ali ona je također od početka s Isusom i Pavlom, na koje nas podsjeća i Simons, priznavala i svjetovnu državu i državno pravo.

Lanović nieće i pravo prve Crkve i priznavanje države sa strane prve Crkve. Kako nije došao konac svieta, izvodi dalje Lanović, bila je prva Crkva prisiljena, da ustroji Kraljevstvo Božje već na zemlji, t. j. da sama postane »pravom državom« (Uvod 35). U koliko je Crkva postala državom, u toliko je došlo do crkvenoga prava i s time do odklanjanja državnoga autoriteta.

Neka opet govore činjenice. Na svečane rieči Isusa Krista i sv. Pavla o poslušnosti prema državi, kojih smo se već dotakli u prijašnjem članku, nisu prvi kršćani zaboravili. Koliko je i kako mučeničko doba osjećalo nacionalno, doznajemo od Tertuliana, koji u svom Apologeticum-u (c. 39) kaže: »Mi se (kršćani) također molimo za careve, za njihove službe i dužnosti, za dobrobit svieta, za sveobći mir i da još ne dođe konac svieta (pro mora finis).«<sup>5</sup>

No Lanović, da utvrdi svoju nauku o neprijateljskom držanju kršćana prema državi, prelazi na sv. Augustina. Nauka sv. Augustina, koji predstavlja duhovni most između prve Crkve i srednjega vieka, bila je od presudne važnosti za sva buduća vremena. Na njega se veoma rado pozivaju i novovjerci. Pa što je to naučavao sv. Augustin o odnosu države i Crkve?

U svojoj »Božanskoj državi« stavlja Augustin »Civitas Dei« nasuprot »Civitas terrena«. Borba ovih dviju »država« je smisao svjetske poviesti. Koji je smisao tih dviju »država«? Prema Lanoviću bio bi smisao ovaj: »Zemaljska država ... je grijesna ... Zato, da ne podlegne griehu, mora se zemaljska država podrediti Bogom upravljanoj nebeskoj državi, Crkvi, i njoj služiti. Zemaljska država može samo posredovanjem Crkve izprati ljađu nezakonitog podrijetla svoga ...« (Crkveno pravo 166, bilj. 42). Prema Lanoviću je dakle civitas terrena — država, civitas Dei — Crkva, u koliko je i ona država. Svjetske države boluju od grieha, od kojih će se moći samo onda očistiti, ako budu služile državi Crkve.

Ako želimo prikazati pravo mišljenje sv. Augustina, neće nam to bolje uspjeti, nego ako spomenemo rieči prof. Dr. Š a n c a iz njegove nove Poviesti filozofije I. (Zagreb 1942.), kojom se Lanović, dakako, još nije mogao poslužiti. Rieči su baš zgodne zato, i u njima je sve ukratko sažeto. Šanc veli: »Najprije treba iztaknuti razliku između države i one »Civitas terrena«, koju on suprotstavlja »Civitati Dei«, ili »Civitati Coelesti«. Ovim imenima označuje društvo bogoljubnih i društvo bezbožnih, dakle ne u političkom smislu, nego u moralno-religioznom smislu. Posve je krivo shvaćanje, kao da svetac pod »Civitas Dei« razumije Crkvu, a pod »Civitas terrena« državu, nego on iztiče samo opreku između dobrih i zlih. Zato nalazimo ove dvije civitates već na početku ljudskoga roda: Abel i Kain« (278).

<sup>5</sup> »Oramus etiam pro imperatoribus, pro ministeriis eorum ac potestatibus, pro statu saeculi, pro rerum quiete, pro mora finis«.

Dakle, dvie države sv. Augustina, to su Kraljevstvo Božje i kraljevstvo sotone, Krist i Belial, dvie zastave kod sv. Ignacija. Ova dva kraljevstva su dva nazora, koja je već sv. Pavao razlikovao, kada je onima, koji zemaljski misle — terrena —, suprotstavio kršćane, kojih je građanski život — πολιτευμα — u nebu (Phil. 3, 19. f.). »Božja država je, dakle, Kraljevstvo Božje, koje treba, da se ostvari u Crkvi, u državi, u obitelji i u svakom pojedinom čovjeku. A civitas terrena, koju sv. Augustin često izričito naziva civitas diaboli, nema po sebi ništa zajedničko s političkim državama. Ona je kraljevstvo sotone. Političke države pak pripadaju prema sv. Augustinu Božjem poredku, vječnom zakonu. Zato je prema njemu i u zemaljskom raju radi reda i jedinstva postojao neki državni autoritet (De Civitate Dei XII. c. 22, XV. c. 8. i 18, XIX. c. 24). Ša n c sažimlje nauku sv. Augustina o državi u sliedeće rieči: »Izvor države nije niti grieh niti ugovor. Država se osniva na potrebama i sklonostima ljudske naravi.« (278). Šanc tu podsjeća na De Civ. Dei XII. c. 12., gdje stoji: »Čovjek teži za životom u državi to više, što više teži na neki način prema zakonima svoje naravi za tim, da živi u zajednici i u miru sa ljudima svima, koliko je do njega stalo.«

Sv. Augustin, taj obožavatelj monumentalne rimske države, taj osjetljivi psiholog, čija je najmilija rieč bila, da nije ni jedno biće od naravi tako sklonu zajednici, a opet tako neprijateljski razpoloženo prema istoj radi strasti, kao čovjek (De civ. Dei XII. c. 28), taj isti Augustin naučavao je istu sociologiju kao Krist i Pavao i današnja Katolička Crkva.

Za koju ćemo se dakle prvu Crkvu sada opredieliti kao pravu Kristovu Crkvu: da li za Crkvu iz priča i bajka, ili živu Crkvu, koja prosieva iz činjenica. Prvotna Crkva poznavala je i crkveno pravo i državno pravo, dakle oba zvjezda na božjem nebu. Oba ova prava smatrala je ona svetima. Car Konstantin i njegov otac gledali su u kršćanima svoje najbolje vojnike.

Goruća tjelesa mučenika, koja su za Nerona bila »mjesto noćnoga svietla« in usum nocturni luminis (Tacitus, Ann. XV. c. 44), ta tjelesa rasvietljivala su noć poglanstva svietlom božanske istine, božanskoga prava i božanske ljubavi. Još na umoru su ti »buntovnici« prašali Neronu moleći se za njega.

#### BIZANTSKO DOBA

Crkva okrunjena trnovom krunom izlazi iz katakomba, da primi vienac pobjede. Hoće li lovorike biti za nju opasnije nego li trnje?

Crkva, koja je već u vrijeme prve Crkve bila Crkva ljubavi i ujedno Crkva prava, i koja je također priznaala državne zakone, ostat će i sada Crkva ljubavi, prava i pravnoga poredka.

Veliku nadu ulieva u nas na ulazu u bizantsko doba pobjedonosni znak Konstantina: križ, u koji su upletena oba iniciala

Kristova imena prema grčkom — X P —, a koji se blistao na vojnim zastavama i štitovima.

No zar nije baš radi toga prietila opasnost, da se religija i politika pomiešaju? Nije li Crkva postala služavka države? Time smo se dotakli problema, koji prati Crkvu od Konstantinova vremena. Mogao bi netko umovati ovako: »Crkva treba da je kvasac, koji sve prožimlje, pa i državu. Ako su dakle kršćanski knezovi davali Crkvi bogata privilegija, dok su Pape posvećivali i krunili vladare, onda to nije bilo izvrtanje reda, nego sklad, što ga Bog hoće. Pokazalo se nešto od »države Božje«...

Tako shvaća B. Biondi u svom djelu: »Giustiniano I. Principe e legislatore cattolico« (Milano 1936.) crkvenu politiku velikog cara-pravnika, Justiniana I. On se ne ustručava nazvati Zakonik i cilju politiku toga cara jednim — »sentire cum Ecclesia« na carskom prijestolju (97). Da je pak car tu i tamo prešao svoju vlast, — to Biondi otvoreno priznaje — ali i tumači dobrom vjerskom carevom i njegovim nastojanjem, da pod svaku cenu osigura vjersko jedinstvo za jačanje političkog jedinstva carstva.

Slično kao Biondi sudí i Leopold Wenger, bečki pravnik i poznati urednik berlinskog »Archiv für Rechts — und Sozialphilosophie« — u svom novom solidnom djelu: »Canon in den römischen Rechtsquellen und in den Papyri« (Wien 1942.). On tu obrađuje obširno Justiniana i njegovo shvaćanje državnih zakona — leges — u njihovu odnosu prema — Canones — crkvenim zakonima. Traži, da se napokon prestane smatrati Justiniana predstavnikom »Cezaropapizma«, jer da pod tom krilaticom svaki nešto drugo razumije i radi toga, da se mnogo o tom »priča i prepričava« (92). Njegov sud je ovo: »Ta zakonodavno djelovanje uobće i ciela uprava cara (Justiniana) nije »svjetsko« ni u kojem izrazito protucrkvenom smislu, nego se sa crkvenim poretkom (zakonom) najbolje slaže, jer obje vlasti, Sacerdotium i Imperium, imaju isti izvor. Ponovno se ta misao izrazito iztiče (Wenger upućuje tu na Prooemium za Nov. VI.) pa i inače počiva ona na dnu kao sasvim razumljiva pretpostavka« (114 sl.).

No moramo upozoriti i na mišljenja, koja se ne slažu s Biondi-em, Wenger-om i drugima. Kod tih protivnika susrećemo se s najoštrijim osudama i Konstantina i Justiniana, tih grobara poganstva i osnivača svjetovnih papinskih privilegija, a time i primata i crkvenoga prava: Uostalom — tako vele oni — te careve nije na to sklonula religija, nego političko samoljublje; Crkva je imala biti samo sredstvo politike.

Lanovićev sud se ni pošto ne podudara u svemu s ovom naukom. Dakako i po njemu je Crkva od Konstantinova doba postala sastavnim dielom državnog organizma« (Crkveno pravo 164). Prepoznavamo glavnu Lanovićevu tezu: nema mjesta za kakvo crkveno pravo, koje bi bilo neovisno o državi! Zakonodavno djelovanje Crkve onoga vremena, djelovanje, koje je bez sumnje obsežno i bogato, ne smije biti neovisno od države! Među ostalim

poziva se on na nasilni postupak cara Konstantina protiv Crkvi (Crkveno pravo 165, bilj. 35.). Ali kod tog valja primietiti, da je Konstancije bio arijevac. Car, koji je svetog Atanazija i Papu Liberija prognao, može biti za jednog katolika toliko svjedokom u pitanjima crkvenoga prava, koliko njegov poganski nasljednik, Julian Apostata.

Ali prema Lanoviću nije ni katolički car Justinian I. priznao kakova samostalna crkvena prava. Za Justiniana bio bi prema njemu »cezaropapizam« izveden do svojih posljednjih konsekvencija« (Crkveno pravo 166). On upućuje na rieči Justiniana u VII. noveli, c. 2: »Sacerdotium i Imperium ne razlikuju se tako jako«. Car tu sada govori o bogatim nadarbinama države. Da se očuva to blago veli on: »Sacerdotium i Imperium ne razlikuju se tako jako, kao ni crkvena i državna imanja, jer carska darežljivost dopušta najsvetijim crkvama imutak i izobilje.« Ne radi se dakle o misaonom izjednačivanju religije i politike, nego o praktičnom naglašivanju uzke povezanosti crkvenih i državnih interesa. Cielu novelu provejava veliko štovanje prema Crkvi, koje je caru u prijašnjoj VI. noveli nadahnulo rieči, na koje se Wenger u gornjem citatu osvrće: »Najvažnije milosti, što ih je dobrota Božja podielila ljudima jest Sacerdotium i Imperium.«

Ono prvo donosi (daje) božansko, ovo drugo pak brine se za ljudsko. Obadva proiztekla su iz istog vrela, da poljepšaju ljudski život. Zato neće carevima ništa biti tako na srcu kao pravo dostojanstvo svećenika, jer se ovi uvijek za njih mole Bogu. Ako je Sacerdotium netaknuto i puno pouzdanja u Boga i ako Imperium sa svoje strane dolično upravlja državom, koja mu je povjerena, nastat će ugodni sklad — consonantia — na najveću korist čovječanstva.«

Ove liepe rieči podsjećaju na veoma sličnu izjavu Pape Gelazija I. u jednom pismu istočno-rimskom caru Anastaziju: »Dvojica su, carsko veličanstvo, koji upravljaju svietom: sveti autoritet — Papa — auctoritas i kraljevska vlast — potestas. I ako ti po svojem dostojanstvu imadeš vlast nad ljudskim rodом, ipak znadeš odano svoju glavu nakloniti pred upraviteljima duhovnih stvari.«<sup>6</sup>

Iz bizantsko-svećanih rieči Justiniana i iz klasično-rimskih rieči Pape Gelazija vidimo u liepom skladu — consonantia — isto mišljenje o odnosu Papinstva i carstva. Pazimo na način govora onoga vremena, koji ne pravi poteškoće za ono, što je rečeno, nego je potvrda za to. Papa Gelazije pripisuje Papi auctoritas, caru potestas. Tada je obično i Crkva i država upotređavala, kada je govor o Crkvi — canones, a za državu — leges, νόμοι. Ova raznolikost u izrazima ne nieće suverenitet pravne vlasti, što više ona je znak duboka poštovanja pred svetištem. Kao što su već stari

<sup>6</sup> Uzporedi W. Kissling, Das Verhältnis zwischen »Sacerdotium« und »Imperium« nach den Anschauungen der Päpste von Leo d. Grossen bis Gelasius I, 1921.



Rimljani vjersko pravo — fas — razlikovali od profanog — ius —, iako sada Crkva ne upotrebljava izraze moć — potestas — i zakon — lex —, ona govori o »ugledu« i »pravilu«. Inače su Rimljani rieč canon upotrebljavali i za državni zakon, kako to i Wenger spominje. Konstantin Veliki naprotiv govori o zakonu, νόμος, kršćanske Crkve. On kaže u svom uspomenie vrijednom pismu na upravitelja u Kartagi — Anulina: »On (katolički kler) neka u miru sliedi vlastiti zakon — ἰδίῳ νόμῳ — jer ako Božanstvu izkazujemo najveću čast, očito osiguravamo i državi uspjeh.« (Eusebius, hist. eccl. 10, 7)

Slika, koju smo na početku ovog članka spomenuli, a prikazuje cara kako žrtvuje zlato kod oltara, pa ciele Corpus iuris civilis, kojem je on udario pečat svoga duha, doveli bi nas prije do mišljenja Biondi-a i Wenger-a, nego li do mišljenja njihovih protivnika. Ali na koncu vriedi naša prijašnja izjava: iako jedna država dira u Crkvu, ostaje pravo Crkve netaknuto. Pilat nije razapinjanjem Kristovo pravo izbrisao, on je samo obogatio naš Credo.

Stvarno su pak kasniji bizantski carevi u svom carstvu činili primatu nasilja i najposlije svakom crkvenom pravu. Plod je bio, da se ukočila i odrvenila Crkva i država...

Bizantsko doba pojavilo se kao zora Civitatis Dei. Njegov daljnji put bilo je uništenje novog zemaljskog raja. Ali katoličko crkveno pravo ostalo je i na kraju ove periode netaknuto, kao što je to bilo na početku.

#### SREDNJI VIEK

Kao što na početku bizantskog doba pozdravlja križ, tako počinje srednji viek krunisanjem Karla Velikoga god. 800. u crkvi sv. Petra u Rimu po Papi Leonu III. Bio je Božić, svetkovina mira. Hoće li se ovaj puta spustiti Civitas Dei na sretniji Zapad?

Mogli bismo tako misliti imajući pred očima kasniju običajnu zakletvu prilikom krunisanja: »Ja . . . ., rimski kralj, i ako to Bog hoće, budući car, obećajem, zavjetujem, potvrđujem i zaklinjem se pred Bogom i sv. Petrom, da ću biti zaštitnik, zastupnik i branitelj Pape i ove rimske Crkve u svim njenim nevoljama i potrebama. Zato ću njena imanja i prava s pomoću Božjom, koliko budem bolje znao i mogao iskrenom vjernošću štiti i sačuvati. Tako mi Bog pomogao i ova sveta evandelja« (c. un. II. 9 Clem.).

Karlo Veliki zahtievao je, da mu se čita iz knjige Civitas Dei. S pravom iztiče Lanović, da Karlo nije prelazio granica prava kao njegovi kasniji nasljednici. Ali nas tim više iznenađuje Lanovićev sud o potrebi pokreta sa strane Crkve protiv ovih prekoračivanja vladara, koja i on sam spominje. Borba između carstva i Papinstva dovodi Lanovića samo do obtužbe Papinstva. Prema njemu je Papinstvo težilo za političkom vlašću nad državama i konačno nad celim svijetom. Car je radi toga morao postati »tak-

macem Crkve u natjecanju o svjetsko vrhovništvo« (Crkveno pravo 173, bilj. 65).

Dopuštamo, Lanović se može i sa toga stanovišta pozivati na razne druge autore. Ali valja odmah dodati, da misao o papinskoj težnji za svjetskom vlašću nalazimo samo kod nekatoličkih auktora. Istina je doduše, da su i neki katolički pisci zastupali lično mišljenje, samo onda, dok je u katoličkim krugovima bio u modi febronianizam i jozefinizam.<sup>7</sup> Ali i kod nekatolika nije ova misao nipošto obćenita. Bilo je protestantskih povjestničara, koje su njihova iztraživanja dovela do sasvim drugih rezultata i najposlije ka Katoličkoj Crkvi. Spomenut ćemo ovdje samo v. Grórrera, v. Pastora i Alb. Ruvillea.

U svietlu danas podpunijih izvora u čast povjestne istine i prave znanosti valja javno postaviti pitanje: gdje je makar samo jedan tekst ili jedan čin, iz kojih bismo kod kojega Pape ili bilo kojeg službenog zastupnika Crkve, mogli dokazati težnju za svjetskom vlašću?

No na ovo pitanje je već dan samo jedan odgovor, komu se ne da izmaći. Dali su ga sami Pape. Baš oni Pape, koji su najviše okrivljeni, izričito su odklanjali političko pravo na tuđe države.

Poslušajmo Inocenta III., koji je sigurno bio najmoćniji Papa. Na njega se i Lanović osvrće u smislu svoje teze (Crkveno pravo 171, bilj. 59). Inocent III. pisao je god. 1198. caru Aleksiju III.: »Mi ne niećemo, da je car prvi u vremenitim stvarima« (c. 6, X, De maior. et obed. I, 33). Slično je odgovorio englezkom kralju, koji ga je zamolio za sud protiv francuzkog kralja: »Mi ne mislimo suditi o kakovom lenu, koje pripada njegovoj vlasti« (c. 13, X De iudiciis II, 1). Nadalje, kada je Vilim de Montpellier od istog Pape zatražio legitimiranje svoje djece, odbi ovaj to, jer po državnim zakonima takovo pravo pripada francuzkom kralju. (c. 13 X Qui filii IV, 7).

Susrećemo li ovdje težnju za svjetskom vlašću ili prije odrešitu gotovo bojažljivu povučenost u političkim stvarima?

Isto držanje zauzima Bonifacije VIII., kojega od Papa sigurno najčešće okrivljuju. Lanović se na spomenutom mjestu i na

<sup>7</sup> Francuzki su kraljevi, osobito u vrijeme svoje političke prevlasti, privajali izvanredna prava u Crkvi. Te su »galikanske slobostine« našle svoj posebni izraz, pod pokroviteljstvom Ljudevita XIV. u t. z. »Declaratio cleri gallicani« iz g. 1682., gdje se među ostalim naglašuje vrhovništvo crkvenog sabora. Taj je sistem, nazvan »galikanizam«, osudio papa Aleksandar VIII. god. 1690.

U Njemačkoj je galikanske ideje pokušao proširiti trierski pomoćni biskup Joh. Nik. von Hontheim, koji je g. 1763. izdao knjigu »De statu Ecclesiae«, ali pod pseudonimom Justinus Febronius. Klement XIII. i Pijo VI. osudili su to djelo. No ipak neki su katolički vladari prihvatili sistem febronianizma, jer je pogodovao njihovu vlastohleplju. To vriedi napose za Josipa II. (1780—1790.), koji je svojim vladanjem i postupkom — po njemu se takav način crkvene politike i prozovao jozefinizmom — febronianske zablude doveo do smiešnosti, kako i sam Lanović iztiče. — Za nazore nekatolika cf. Scholastik 15, 1940, pg. 195 sq.

njega osvrće. Bonifacije VIII. govori u jednom konsistorialnom govoru kardinalima protiv obtužbe francuzkog kralja: »Mi izjavljujemo, da si ni u čem nećemo prisvojiti jurisdikciju kraljevu« (Denzinger- n. 468).

Pustimo li, da ove činjenice govore, valja nam birati: tvrdnje bez jakih izvornih dokaza o papinskim težnjama za svjetskom vlašću, koja kako vele, odvodi Pape od njihova papinskog dostojanstva — ili najočitiije i opetovane izjave Papa, koje odlučno govore protiv zaključka o takovim političkim težnjama. Gornje tekstove bi naime lako mogli podkriepiti mnogim sličnim i bez obzira na to, da u takovim ujedno dogmatskim stvarima dostaje samo jedna svečana izjava.

Suvišno bi bilo svako pitanje, za što će se prava znanost kod takova izbora odlučiti.

Istina, kao što Pape odlučno odklanjaju političko tumačenje Papina dostojanstva, isto tako odrješito se zalažu za Kraljevstvo, koje nije od ovoga svijeta. Pape moraju za vječni spas ljudi kao najdragocjenije blago nositi kroz stoljeća netaknuto i neokrnjeno kraljevstvo i pravo Kristovo. Pa budući da je vječnost nad vremenom, Božansko iznad ljudskog, to tadašnje usporedbe sunca i mjeseca, duše i tiela, — za crkvenu i svjetovnu vlast odgovaraju stvarnosti. Ali ne smijemo opet u tom gledati političku prevlast duhovne vlasti, kao što to Lanović u svom tumačenju čini (Crkveno pravo 171, bilj. 59).

Jedan primjer: Inocent III. veli u već spomenutom pismu istočno-rimskom caru izričito: »Papa je prvi u duhovnim stvarima, koje se uzdižu nad vremenito, kao što duša nad tielom.« U istom psimu i u istom smislu susrećemo sliku o suncu i mjesecu. Ako Lanović na spomenutom mjestu povodom tih slika govori o nadređenosti crkvene vlasti državnoj« — u političkom smislu — morali bismo kod Pape, iztaknutog jurističkog i duhovnog pisca, otkriti očito protivurjeđe, jer neposredno prije toga veli Papa: Mi ne niećemo, da je car prvi u svjeskim stvarima.«

Kod onih slika se radi o prvenstvu Pape samo u duhovnim stvarima. Što to znači?

Budući da su katolički vladari također djeca Crkve, nosi Papa i za njih najveću odgovornost, u koliko dolazi u obzir vječno spasenje. Sredovječni izraz za to glasio je: »Obzirom na grieh« — *ratione peccati*. To je nauka o »indirektnoj Papinoj vlasti u vremenitim stvarima, t. j.: duhovna vlast se ne proteže direktno na vremenito, nego samo indirektno, obzirom na grieh. Sv. kardinal Bellarmin dao je kasnije klasičnu definiciju za ovu indirektnu vlast. On veli: »Mi razumijemo pod indirektnom vlašću onu, koju ima Papa nad vremenitim s obzirom na duhovno, in ordīne ad spiritualia, jer na duhovno proteže se njegova vlast u pravom smislu i po sebi.« (Recognitio in libros de Roman. Pontifice, ad libr. V. c. 4.)<sup>8</sup> Bellarmin dokazuje, da je to bila nauka svih Papa. To je

<sup>8</sup> Usporedi: Scholastik 5, 1930, s. 368 i sl.

i današnja katolička nauka kako se vidi iz 24. osuđene stavke u Syllabusu od 1864. god., koja kaže, da Crkva uobće nema ni indirektnu vlast nad vremenitim stvarima.

Sada nam i ona druga znamenita sredovječna slika o dva mača sama od sebe otkriva svoj smisao. Obadva Petrova mača imaju izraziti obje najviše vlasti, crkvenu i državnu. Duhovni mač upotrebljava Papa direktno, vremeniti mač, kojim direktno razpoložuje knezovi, podložan je Papi samo indirektno, to znači obzirom na grieh. Nigdje se ne naučava kakova direktna vlast nad vremenitim mačem.

Lanovićevo shvaćanje, da one slike o suncu i mjesecu, o duši i tielu i o dva mača znače, da državnu vlast podjeljuje duhovna vlast, i da državna vlast ima biti duhovnoj politički podložena, to shvaćanje temelji se na naopakom tumačenju spomenutih slika. Papa Bonifacije VIII. izjavio je u spomenutom konsistoriju kardinala: Kleveta je, ako se kaže, »da smo Mi tražili od (francuzkog) kralja, da mora svoju vlast primiti iz naših ruku. Ima četrdeset godina, da se bavimo pravnom naukom i da znamo za dvie vlasti, što ih je Bog uzpostavio. Tko bi dakle mogao i smio vjerovati, da je takova smiešnost i glupost bila u Našoj glavi? Mi izjavljujemo, da si ni u čem nećemo prisvojiti kraljevu jurisdikciju. Kralj pak ne može niekati, kao što to ne može ni koji drugi vjernik, da je nama s obzirom na grieh podložan — *ratione peccati*.«<sup>9</sup>

Slično je izjavio Grgur VII. u jednom pismu Vilimu Osvajaču, da je kraljevima vlast od Boga podijeljena (Greg. VII. Registr. VII 25).<sup>10</sup> I Inocent III. nije drugčije ni shvatio nauku o dva mača, t. j. crkvena i državna vlast, potječu neposredno od Boga.<sup>11</sup>

Prema onom, što je rečeno gubi svoju tajinstvenost i bula Unam sanctam, na koju se također oslanja Lanović (Crkv. pravo

<sup>9</sup> »... quod nos mandaveramus Regi, quod recognosceret regnum a Nobis. Quadraginta anni sunt, quod Nos sumus experti in iure, et scimus, quod duae sunt potestates ordinatae a Deo. Quis ergo debet credere vel potest, quod tanta fatuitas, tanta insipientia sit vel fuerit in capite Nostro? Dicimus, quod in nullo volumus usurpare iurisdictionem Regis... Non potest negare Rex seu quicunque alter fidelis, quin sit Nobis subiectus ratione peccati«. Denzinger n. 468.

<sup>10</sup> Već ovaj tekst — kojem bismo mogli dodati mnoge slične izjave Grgura VII. — dokazuje neodrživost stanovišta, kojim se dao sam Gustav Schnürer zavesti protiv Grgura VII. U njegovu inače iztanutom djelu »Kirche und Kultur in Mittelalter« dolazi do izražaja njegovo shvaćanje, da je Grgur VII. pripisivao Papinstvu direktnu vlast nad svjetovnim stvarima (11, 1926, s. 236). Na ovo s pravom primjećuje Franjo Pangerl S. I., da Schnürer sam mora iznositi činjenice, koje ovoj tvrdnji očito protuslove. Pangerl kaže: »Ako Schnürer donosi famoznu usporedbu sunca i mjeseca u vezi s time, onda je za pravo prosuđivanje takovih analogija morao navesti i drugu o dva oka, koju Grgur isto tako upotrebljava... Čini se, da ideje i nastojanje Grgura nisu konačno imali drugi cilj, nego ono »idealno zrno, što ga još danas svi priznajemo«, a koje je Schnürer prije spominjao« (Zeitschrift für kath. Theologie 51, 1927, s. 427).

<sup>11</sup> Uzporedi najnovije djelo: Michele Maccarone, Chiesa e Stato nella dottrina di Papa Innocenzo III., Roma 1940.

171 bilj. 59). Smisao bule Bonifacija VIII., koje misli već poznajemo, jest: svi pokršteni,<sup>12</sup> radi toga i katolički vladari, dakle »vremeniti mač«, su u duhovnim stvari Papi, »duhovnom maču«, podložni. Stoga mora Papa u duhovnim stvarima knezove poučavati — instituire<sup>13</sup> — i suditi o njihovom kršćanskom držanju.

Tako susrećemo i u buli samo nauku Crkve o indirektnoj duhovnoj vlasti. To potvrđuje nesumnjiva nauka Egidija Romana (Colonna), kojega smatraju za sastavljača bule Unam sanctam, ili bar za njezino vrelo. On veli: »Crkve se dakle tiču vremenite stvari onda, kada su spojene s duhovnim — si sint annexae spiritualibus (Boffito-Oxilia, Un trattato inedito di Egidio Colonna, 1908, 137). Prema Egidiju Romanu podliežu dakle Papi vremenite stvari u v j e t n o. A uvjet je opet, prema smislu: u koliko se radi o griehu ili o vječnom spasu. Tako bula Unam sanctam i Egidije Roman tumače indirektnu vlast kao i drugi autori, koje smo već upoznali. Ako su neki iztraživači postavljali Egidija Romana kao zastupnika direktne vlasti, moglo se to desiti samo iz neznanja gore spomenutog teksta i njemu sličnih.

Nije stoga moguće povjestnički dokazati tvrdnju, kako Lanović hoće, da sredovječnoj Crkvi natovari ideju »neposredne Papine svjetovne vlasti nad svim državama (potestas directa in temporalia)« (Crkveno pravo 171). Opažamo, da baš na ovom važnom mjestu nije označen izvor. Isto vrijedi i za jedno slično mjesto, koje glasi: »U opreci spram zvaničnog stajališta rimske Kurije o vrhovništvu crkve nad državom, podvlačili su prvi reformatori božansko podrijetlo jedne i druge ustanove i tražili su, da se svjetovna vlast odvoji od duhovne« (Crkveno pravo 173). Službenu nauku Crkve o »vrhovništvu Crkve nad državom« razumije Lanović u političkom smislu. Mi smo vidjeli, da ova predpostavka protuslovi povjestnim činjenicama. Nadalje nisu novovjerci ništa nova naučavali, ako su naglašivali božanski izvor objiju najviših vlasti, na koju upozoravamo u našem sljedećem poglavlju »vjerski razkol«. Novovjerci tumačili su državu kao kaznu za grieh; Pape su podigli dostojanstvo države, koje je radi krivo vjerstva potamnilo.

---

<sup>12</sup> Iako Papa govori o svim ljudima, razumije se, da valja predpostaviti, da su oni istinu upoznali, Crkva nema jurisdikcije nad nekrštenima. U spomenutom konsistorialnom govoru kaže Papa izričito, da je francuzki kralj njemu kao svaki drugi vjernik u duhovnim stvarima podložan. Dakle, on ograničuje podložnost izričito na krštene.

<sup>13</sup> Da se — instituire — ne smije prevesti — nekada ima i to značenje — »vesti«, jasno je već iz toga, što Bonifacije VIII., kako smo vidjeli, izričito odklanja, da bi francuzki kralj morao svoju vlast od njega dobiti. Protivno mišljenje E. Krebsa u Lexikon für Theologie und Kirche, Art. Unam sanctam, ne temelji se na dokazima. — Majstorsko tumačenje bule Unam sanctam dao je G. Soranzou u zbirci: Chiesa e Stato. Studi storici e giuridici per il decennale della conciliazione tra la Santa Sede e l'Italia. Milano 1939. I sv., 183. Ovo djelo je također za pitanje konkordata i za druga crkvenopolitička pitanja od velike važnosti, te služi talijanskim pravnicima i bogoslovima na čast.

Tako govore povjestne činjenice.

Ozbiljan prigovor protiv izloženih nauka ne može se izvoditi ni iz toga, što su Pape, ne radi svog papinskog dostojanstva, nego na temelju povjestnih, ljudski pravnih naslova, imali neka prava prema rimsko-njemačkom caru, nekim državnim lenima i crkvenoj državi. Takova prava nisu vriedila prema drugim državama. Time smo se dotakli zablude mnogih povjestničara, koja ima silno teške posljedice. Lanović na pr. izvodi papinske težnje za svjetovnom političkom vlašću iz njegovih prava prema carevima (Crkveno pravo 171).

Doduše vriedi za rimsko-njemačke careve, da je njihovo dostojanstvo, kako smo to vidjeli kod Karla Velikoga, potjecalo od Pape. Tako je pisao car Oton IV. Papi Inocentu III.: »Vi morate sasvim sigurno znati, da celo svoje dostojanstvo dugujemo iza Boga Vašoj svetosti.« (Registr. Innocent. de negotio imperii, n. 81). Papa je kod svečane svete mise u sv. Petru opasao mačem kralja, pomazana od jednog kardinala, predao mu carsku jabuku i žezlo, a najposlije mu metnuo na glavu carsku krunu. Tako razumijemo rieči Inocenta III. u njegovu glasovitom dekretalu Venerabilem: »I vladari moraju priznati i priznaju, da Nama pripada odlučujuće pravo izpitati one, koji su za rimskog kralja izabrani i koji imaju biti podignuti na carsko dostojanstvo, jer Mi ih pomazujemo, posvećujemo i krunimo. A vriedi obće pravilo: onaj ima pravo izpitati neku osobu, koji će joj položiti ruke na glavu.« Ovdje jasno izbija, da se tu radi o posebnim pravima Pape prema caru. Pri tom se Inocent III. kao izkusan pravnik poziva na stari i priznati običaj.« (Registr. n. 15).

Uostalom ovo posebno Papino pravo prema caru ne smije se tako shvatiti, kao da je car bio običan vazal Pape. Lanović to dakako predpostavlja, jer naziva cara »Papinim vazalom sa svim odgovarajućim lenskim pravima i dužnostma« (Crkveno pravo 171), a zaboravlja, da su Papa i car jedan drugom položili »zakletvu vjernosti« — iuramentum fidelitatis —, koja se bitno razlikuje od zakletve vazala (Ed. Eichmann u: Grabmann-Ehrung, Münster i. W. 1935, s. 204-245).

Drugi posebni pravni stav postojao je za Papu prema državama, koji su se »iz ljubavi prema sv. Petru« podložile Papi kao vrhovnom gospodaru. Oni su zato primili duhovne povlastice.<sup>14</sup> Neki su išli još dalje, kao Matilda, velika vojvodkinja od Toscane, te su svoju zemlju poklonili Papinskoj Stolici. Tako je nastala Crkvena država, na kojoj se današnja »država Vatikanskog grada« zakonito temelji. Kao ni danas, tako se nije ni prije iz papinskih prava u Crkvenoj državi ili iz drugih posebnih prava, razvilo bilo koje pravo nad drugim državama.

Lanović je drugog mišljenja. Za njega crkveno pravo, koje je neovisno o državi, nije božanskog podrijetla. Šta više izvor

<sup>14</sup> Zato pružaju Lanovićevi povjestni spisi vriedne dokaze.

crkvenog prava je — Crkvena država. On veli: »I baš je Katolička Crkva, jedina, razvila podpunu sistem zasebnoga, od svjetovne vlasti stvarno nezavisnog crkvenoga prava, jer je samo ona bila, stoljećima dugim, stvarnom nosilicom suverene pravne vlasti crkvene svoje države« (Crkveno pravo 209). Iz ovog shvaćanja je jasno, kada Lanović tvrdi, da je Papinstvo tek u srednjem vijeku, dakle u vremenu Crkvene države, »preuzelo vrhovno zakonodavstvo u crkvenim stvarima« (Crkveno pravo 169). To bi značilo, da je primat tek u srednjem vijeku nastao, i da on nije ništa drugo, nego proširenje papinskog suvereniteta sa Crkvene države na cijelu Crkvu.

Iz činjenica, koje smo već u prijašnjem a i u ovom članku iznijeli, jasno je, da mirno možemo preći preko toga neosnovanog stanovišta.

Poput bizantskog carstva, svršilo je tragično i zapadno carstvo, Papinstvo stoji. Pa i sami nekatolički narodi gledaju na Papinstvo kao na jedini spas. Njemački protestantski bogoslov H. Sauer iziće u djelu, koje je pobudilo udivljenje, da rieči, što se blistaju u zlatnim slovima na križu mača Karla Velikoga »Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat«, nisu bile lažna mješavina religije i politike, jer je vlast Kristova, vlast kao Kralja slave gravitacioni zakon poviesti. (Abendländische Entscheidungen — Leipzig 1939.<sup>3</sup> s. 7). Kako bi dobro bilo za čovječanstvo da su epigoni bolje shvatili križ Konstantina i carsko krunjenje Karla Velikoga!

Križ Konstantina i križ na maču Karla Velikoga bijahu izraziti simboli za onu indirektnu vlast Crkve, koje su se toliko bojali. Pa ipak je indirektna vlast »politika« Božjeg kraljevstva, kvasac, koji treba da sve prožme.

#### VJERSKI RAZKOL

Božansko dostojanstvo Crkve, u kojoj Duh Sveti vlada i Krist dalje živi, ne izključuje iz Crkve ljudske slabosti, jer i u njoj prema Božjem određenju ostaje ljudska volja slobodnom. Crkva traži, da njeni službenici prije svake sv. Mise priznaju svoj »preveliki grieh«.

Činjenica je, da se prema kraju srednjeg vijeka upravo ljubav čovječanstva, koja je Crkvu obasipala dobrima, izrodila u veliku opasnost za nju. Mislimo na Danteovu srčbu u stihovima, koji su dakako pjesničko pretjerivanje i počivaju na poviestnoj postavci:

Ahi, Constantin, di quanto mal fu matre,  
non la tua conversion, ma quella dote  
che da te prese il primo ricto patre!<sup>15</sup>

<sup>15</sup> Konstantine, vaj! pustih li rana  
Zada, ne tvoj obrat, al baština  
Prvog Otca, po tebi gavana!

(Dante-Uccellini: Divna Gluma, Pakao XIX, 115 sq; Kotor 1940.)

I ovdje je svjetska poviest postala svjetskim sudom. U XVI. vieku nalazili su se Pape kod mnogih naroda na grobu stare vjere. Nije tome bila kriva nauka i Božansko pravo Crkve, nego ljudske slabosti. Nauka i od Boga dana pravna organizacija Crkve sjale su kudikamo svietlije u onoj najtamnijoj noći crkvene poviesti, kao zvijezde drugog svieta i pokazivale su svoju spasonosnu snagu. Dovoljno je, ako spomenemo tridentski sabor, Ignacija i Franju Ksavera, Pija V. i Karla Boromejskoga, da podsjetimo na to, kako je brzo Crkva stekla svoju prvotnu snagu, pomladivši se poput prve Crkve.

Snaga od Boga danog crkvenog prava morala je tim jasnije svietliti, što se kod novovjeraca nauka i organizacija sve više gubila u nekom neprodornom mraku. Protestantски princip, da pojedinac u stvarima savjesti sam odlučuje, doveo je iz početka do libertinizma, t. j. do niekanja svakog autoriteta, svakog Božanskog i ljudskog zakona i s time do revolucionarnih, anarhističkih pojava. To je bio trijumf »kršćanske slobode« i tako je valjalo silom prilika uzprkos protestantskom principu nanovo tražiti jedan autoritet. Neke sekte su same osnovale novo »crkveno pravo«, druge su ga izprosile — od države!

Ovdje valja primjetiti, da nije po nauci katoličke Crkve ili sv. Augustina, kako smo to vidjeli, nego prema nauci novovjeraca, država samo posljedica iztočnog grieha; šiba za grješno ljudstvo. Ova griješnost ljudi i države ne skida se (ne oduzima se) krštenjem, nego se samo pokriva. Ovo nama tako tuđe shvaćanje susrećemo još i u naše dane kod protestantskog njemačkog bogoslova W. Borngässera, koji u svom djelu: Kirche und Staat — heute? (Würzburg 1938.) izvodi sljedeće: grieh je bitno — dakle neodjeljivo — svojstvo čovjeka. Stoga je država neminovno nužna kao »Sünden-Strafanstalt« (kazneni zavod za grieh). Ova država, koja je kadkada čak bila bezvjerska, postala je sada izvor novog »crkvenog prava«. Izgubljeni sin ostavio je očinski dom i morao se dati na prosjačenje... Nije potrebno posebno izticati, da ovo čisto ljudsko crkveno pravo nema ništa zajedničkoga sa Božanskim pravom katoličke Crkve — osim imena. Lanović zgodno iztiče u svojem razlaganju ovu nejasnoću i kaos protestantskog crkvenog prava u teoriji i praksi (Crkveno pravo 173 sq.).<sup>16</sup> Mi nećemo dalje zalaziti na ovo područje, jer se bavimo božanskim, a ne ljudskim pravom.

Samo ukratko ćemo spomenuti o protestantskom crkvenom pravu dvie izjave, koje potječu od protestanata, te radi toga zaslužuju posebnu pažnju.

<sup>16</sup> Lanović se pri tom ograničuje gotovo sasvim na područje starog njemačkog carstva. Tama bi još više došla do izražaja, da je također spomenuo i krvavu diktaturu savjesti »slobodnog« evandelja u tadašnjoj Holandiji i Englezkoj. — On krivnju za tridesetgodišnji rat pripisuje jedino katoličkoj Crkvi (Crkveno pravo 174, bilj. 69), a ne iztiče dovoljno daljnje uzroke, koji su doveli do te užasne biede.



Ernst Troeltsch, bogoslov i sociolog, koji je izoštrio svoj pogled iztraživanjima o »socialnim naukama kršćanskih Crkava i grupa« (Tübingen 1912) sudi ovako, gotovo sarkastički, o razvitku protestantskog crkvenoga prava: »Ona (Luterova nauka) je ipak nakon najrazličitijih lutanja prihvatila kanonsko pravo, i pošto je izbrisala ono, što je specifički katoličko, prilagodila ga je protestantskim prilikama. Tako je riješila problem prava. Ali to se rješenje nakon interkonfesionaliziranja države nije moglo održati, nego se sve do danas nastavlja bez ikakvih principa i uporišta.« (Die Bedeutung des Protestantismus usw., München, 1925, s. 5). Mi razumijemo, da je Troeltsch u svjetlu takovih izkustava bio prinuđen, da prizna princip katoličkog crkvenog prava, koji u stvari jedino odgovara evanđelju. On veli: »Ako već imamo nadnaravno čudo Božjeg utjelovljenja u Isusu i u Bibliji, onda je nastavak toga utjelovljenja u hierarhiji i u sakramentu logična posljedica; jedino podpuno pobožanstvenje crkvene ustanove može uistinu odoljeti humaniziranju nauka i istine.« (Na istom mjestu s. 46 sq.).

W. Simons, čiji smo sud o srodstvu prvotne Crkve i potonje katoličke Crkve iz njegove autoritativne misli upoznali, kaže u spomenutom djelu »Religion und Recht«, da crkveno pravo podijeljeno od države, kao što ga nalazimo u protestanata, gubi svoju vjersku obvezatnost (208). Nekoliko stranica iza toga osjeća se taj protestantski laik prilikom njemačke protestantske crkvene prepirke prinuđenim, da predloži, neka se od države traži izpoviest!, koja će ih ujediniti, i neka se Führeru povjeri uloga Konstantina (213, 217). To je doista zoran primjer one bezprincipijelnosti i stanja bez ikakova uporišta, o kojima Troeltsch govori, ali to je ujedno i primjer one biede u savjestima, što ju je novovjerje unielo u srca milijuna ljudi.<sup>17</sup>

Katolička kuća sagrađena je na stieni. O kućama, koje su podignute na piesku, izrekla je poviest sud: »Njihov pad je bio užasan« (Mat. VII. 25 i 27).

#### SADAŠNJOST: VRIEME KONKORDATA

Poslije crkvenog razkola, crkva se je pomladila; procvala je u misijama, gdje je našla odštetu za gubitke; i nekatolički dio čovječanstva joj se nakon raspada protivu-crkvene kulture divi: to je Crkva sadašnjice. Hoće li konačno Civitas Dei saći k nama?

<sup>17</sup> Upozorujemo na interesantno djelo V. Ludwiga: Staat und (protest.) Kirche im Vertrag (Borna 1936). Ludwig kuša tamo riješiti logički nerješivu zadaću: da Crkvu, koja odklanja svaki religiozni autoritet, prikaže kao religiozni autoritet naprama državi, da može s njome sklopiti konkordat. Nije čudo, da knjiga vrvi protuslovljima. — Najsnažniju apologiju suverenog kat. crkvenog prava upravo valja tražiti u toj činjenici, u toj logičkoj i stvarnoj nemoći ostalih tako-zvanih crkvenih prava. Stoga Lanović polazi s krivog metodološkog stanovišta, kad govori o nekom abstraktnom pojmu crkvenih prava, koji bi se mogao u istom smislu primieniti i na katoličko crkveno pravo i na nekatolička crkvena prava. U eksistencijalnoj stvarnosti ne odlučuje genus, nego živa, punokrvna species.

Pesimiste smatraju to nemogućim. Drugi opet misle, da se Crkva nalazi tek u svojoj mladosti, pa da zrno gorušično ima još dalje rasti — preko svega, što je u prvoj Crkvi i u srednjem vijeku postignuto. Jedno možemo sa sigurnošću reći: i u sadašnjosti vlada Duh Božji u Crkvi. Krist stupa i preko uzburkanih valova našega vremena.

Dakako, čini se, da joj priete virovi. Crkva ne nalazi ni jedne čisto katoličke države. Ali umjesto toga izkazuju nekato- ličke i poganske vlasti Papi najveće štovanje radi svojih katoličkih podanika i radi kulture. Zato se može i mora i u naše vrieme govoriti ne samo o teoretskom nego i o praktičnom crkvenom pravu. Mnogi će se možda čak složiti s protestantskim kanonistom Ulrich Stutz-om, da je katoličko crkveno pravo moćnije nego prije, jer je duhovnije. On govori o produhovljenju crkvenoga prava osobito od Vatikanskog sabora pa dalje.

Koje forme pokazuje crkveno pravo nakon vjerskog razkola prema državama, koje su u vjerskom pogledu tako razrovane?

Jedna moderna krilatica preporučuje razstavu Crkve od države. Mi ćemo se ovdje rado složiti s Lanovićem, kada u razstavi ne vidi posebni crkveno-politički sistem, nego samo neku prelaznu pojavu. U stvari prelazi razstava ili u otvoreno progon- stvo Crkve ili u prijateljsko dogovaranje, jer bi ignoriranje jednog većeg diela katoličkog pučanstva značilo političku kratkovidnost. Crkva kojiput podnosi razstavu kao manje zlo, ali teoretski od- klanja taj sistem. Bog je Bog mira, reda i jedinstva. Dva posljednja principa, koji konačno ne bi imali međusobnog odnosa, ruše teizam. Prema tome je suvremena misao, kad Bonifacije VIII. u buli Unam sanctam veli, tko nieće svaku podložnost države Crkvi, prihvaća dva posljednja principa kao Manihejci.

Tako valja pravnu sliku svieta logički svesti na bilo koje jedinstvo. U tom obćenitom obliku možemo čak prihvatiti i princip, s kojega polazi Kelsenov pravni monizam. Važno je samo ovo pitanje: gdje se ono jedinstvo može naći i o kakovom se jedinstvu radi? Da li o mehaničkom ili organskom? Da li o uniformističkom ili pluralističko-hierarhičkom jedinstvu?

Prema Kelsenu i prema svakom dosljednom državnom prav- nom pozitivizmu proizlazi svako pravo iz države. Dakle, ako po- stoji kakvo »crkveno pravo«, to ono može ovisiti jedino o državi kao pravo nekakvog udruženja. Ovu smo nauku upoznali u prošlom članku. Ovaj sistem javlja se povjestnički u crkvenoj politici pod imenom cesaropapizma, legalizma ili u slabijoj formi galika- nizma, Febronianizma, Jozefinizma. Prema ovom legalističkom shvaćanju bili bi konkordati samo državni zakoni kao i ostali zakoni, koje država može jednostrano dokinuti. Ovdje imamo meha- ničko »jedinstvo« pravnog reda u državnom smislu.

Ovako »crkveno pravo« značilo bi detronizaciju slobodne kraljice, Crkve, kojoj je Krist prilikom svog uzašašća dao posla- nje pozivajući se na svoju neuzporedivu, najvišu vlast. I poviest

je izrekla svoj sud. Države, koje su Crkvu učinile služavkom, podkopalje su s religijom i moral, a s time i svoje vlastite temelje. Revolucija protiv Crkve uvijek je značila Mene Tekel propasti. Već radi same realne politike moramo suprotstaviti krilatici Charles-a Maurras-a: »Politique d'abord«, Kristove rieči: »Tražite najprije Kraljevstvo Božje.« Politika, koja poštuje prava vjere je jedina prava nacionalna politika.

Ekstremnom legalizmu stavlja Lanović nasuprot sistem Crkve kao javno-pravne ustanove u državnom području. Ovom sistemu Lanović je posebno sklon. Ali u pojmu »javno-pravan« krije se, kako je poznato, dvoličnost. Ako se radi o »priznavanju« crkvenog prava kao prava, koje već postoji bez države, ali ga i država sa svoje strane hoće da štiti i podupire, onda je takav pravni poredak za crkvu velika blagodät, a za državu iz poznatih razloga najveća podpora. Ali to nije nikakav novi crkveno-politički sistem, jer se u glavnim crtama slaže sa katoličkim sistemom jedinstva i reda između Crkve i države, o kojem ćemo skoro govoriti. — No ako javno-pravnost ima značiti, da država najprije mora Crkvi podijeliti crkveno pravo, tako da Crkva u svom pravu ostaje potpuno ovisna o državi, onda ne vidimo, u čem se ovaj sistem logički razlikuje od legalističkog prisilnog jedinstva. Ni takav javno-pravni poredak ne stvara prema tome kakvi posebni crkvenopolitički sistem.

Dakako neki legaliste hvale svoj sistem kao jedini spas pred crkvenim absolutizmom. Govore na pr. o crkvenoj konkordatskoj »teoriji privilegija«, prema kojoj bi Crkva mogla jednostrano dokinuti konkordate. Konkordati su i onako samo privilegiji, darovi državi, koji ne obvezuju Papu snagom ugovora. Ova »Teorija privilegija« tako vele dalje, proizlazi logički iz crkvene nauke o direktnoj Papinoj vlasti i u svjetovnim stvarima.

Prema našim izvodima je jasno, da se tu ne radi o nauci Crkve, nego o kleveti protiv Crkve. Iako je gotovo suvišno, ipak spomenimo još iz našeg vremena Pija XI., koji je oštro odklonio direktnu Papinu vlast u vremenitim stvarima. On veli u svojoj enciklici Ubi arcano: »U vremenite, čisto političke stvari bez razloga se umiešati, smatrala je Crkva kao — nefas — nepravdu.« Direktna vlast — nepravda, a ne katoličko crkveno pravo! Sredovječna i današnja nauka Crkve se poklapaju. Teoriju privilegija nećemo naći ni kod jednog katoličkog kanoniste. Leo X. i Julije II. izjaviše, da konkordati obvezuju obje strane kao i drugi ugovori. Za sadašnjost neka je dovoljna rieč Pija X. u enciklici Vehementer nos od 11. februara 1906: »Le concordat passé entre le souverain Pontife et le gouvernement français, comme du reste tous les traités du meme genre que les Etats concluent entre eux, était un contrat bilatéral, qui obligeait des deux côtés.« Tako glede konkordata katolikom može prihvatiti samo teoriju ugovora. Ako se neki katolički kanonisti ne služe s tom riečju, radi se prema Capello-u samo o načinu izražavanja.

Izključivši sistem razstave, sistem legalističkog državnog prisilnog jedinstva i sistem legendarnog »direktnog« crkveno-prisilnog jedinstva, preostaje još samo jedan mogući sistem jedinstva: »Katolički sistem jedinstva reda, — dakle pluralističko hierarhični sistem, — što ga Bog hoće između Crkve i države«. To je sistem Justinianskog sklada — consonantia — ili »uređene povezanosti« — *ordinaria colligatio* —, kako se Leo XIII. u svojoj enciklici *Immortale Dei* izražuje.

Bog, izvor svakog prava daje Crkvi njezino, suvereno pravo, a državi njezino suvereno pravo: dakle pluralistički princip! Budući da je ono samo duhovno, a ovo svjetsko, mogu se oba suverena prava bez protuslovlja protezati na iste ljude. Razumije se, da u slučaju konflikta ima zadnju riječ o duhovnim stvarima duhovni suverenitet; dakle hierarhistički princip. Kako jednostavno i po sebi razumljivo rješenje!

Crkva i država su prema tome u svojoj sferi suvereni, tako da imaju samo Boga nad sobom. Leo XIII. to odlučno izjavljuje u svojoj enciklici *Sapientiae Christianae*: »Obje, i Crkva i država, imaju svoj suverenitet — principatum. Stoga u vlastitim poslovima nijedna od obiju vlasti nije podložna drugoj — neutra paret alteri.« Ako Lanović misli, da ima Papa samo kao vrhovna glava Crkvene države suverenitet, a ne kao duhovna glava Crkve, pa radi toga ne bi konkordati s duhovnom vlašću mogli imati karakter sličan međunarodnim ugovorima, onda to mišljenje protuslovi primatu, što ga Sveto Pismo naučava, i poviesti, jer u vremenu od 1870-1929. god., kada nije bilo Crkvene države, sklapale su države konkordate sa Svetim Ocem kao sa suverenom, ne doduše međunarodnim, ali ipak suverenom svoje vrsti. Ova činjenica je od većine nekatoličkih jurista priznata. Stoji, da Papa nije po sebi politički suveren, ali pojam suvereniteta, što ga i Lanović prikazuje kao nejasan, ne smijemo, — ako nećemo, prihvatiti državni pozitivizam, ograničiti na političko. Radi Papina duhovnog suvereniteta, jedinog te vrsti, ne nazivamo konkordate po preporuci Capello-a — međunarodnim, nego radije ugovorima koji su slični međunarodnim.<sup>18</sup>

Budući da je Papin suverenitet čisto duhovan, proteže se na katolike svih zemalja bez obzira na političke njihove granice. Time prestaje Lanovićevo poteškoća, da Papa ne može sklapati konkordata kao prave ugovore između suverena i suverena, jer ne može nastupiti kao suvereni zastupnik katolika tuđih država, t. j. onih katolika izvan Crkvene države. On veli: »Papa nema, niti je ikada imao suverenu vlast nad katolicima u kojoj drugoj državi osim svoje.« (Uvod 335.). Papa nema politički suverenitet izvan Crkvene države nad katolicima, ali ima duhovni.

<sup>18</sup> Uzporedi obširno djelo o konkordatima od Belgijanca Henri Wagnon: *Concordat et Droit international. Fondement, élaboration, valeur et cessation du Droit concordataire*, Gembloux 1935. Neke dopune za to u *Scholastik* 11 (1936) s. 589 i sl.

Iz duhovnog, od Boga danog, svrhunaravnog karaktera Papi-  
na suvereniteta, što ga ne može dati, niti oduzimati itko od ljudi,  
rješava se i jedna druga Lanovićeva poteškoća. Prema njemu  
morala bi država, koja priznaje katoličku Crkvu kao suverenu,  
logički i svakoj drugoj političkoj stranci u državi priznavati isti  
suverenitet, jer se i te stranke pozivaju na svoja prava. To bi  
dovelo do anarhije. (Uvod 335). Sigurno: više političkih su-  
vereniteta na istom području dovelo bi do anarhije. A razne po-  
litičke stranke misle samo na politička prava, koja bi tako dovela  
do raztvaranja države. Ali Crkva zastupa suverene težnje, koje  
po sebi ne diraju u politički život, i koje ne mora najprije država  
podijeliti, a niti ih može podijeliti.

Dotaknut ćemo se još zadnjeg nesporazuma. Lanović misli,  
da mora nazvati sistem katoličkog jedinstva reda između Crkve i  
države — teokracijom — (Uvod 332.). Teokracija znači u  
znanosti neposrednu Božju vlast i na političkom polju, kako je  
postojala u Starom Zavjetu. Ali Papinstvo nije Bog. K tomu ono od-  
klanja direktnu političku vlast nad tuđim državama. Katolički  
sistem nije teokracija.<sup>19</sup>



U katoličkom sistemu jedinstva reda iz-  
među Crkve i države stojimo pred jednim božanskim:  
divide et impera. Čovječanstvo ima dva suvereniteta, jedan duhov-  
ni i jedan svjetovni, koji treba da se među sobom podpomažu.  
Tako se može i duhovno i svjetovno najbolje očuvati i uspievati.

Ali što onda, ako u »zajedničkim poslovima« razilaženje u  
mišljenju dovodi do konflikta? Bog ne bi bio Bog reda, kada bi  
logički ostala kakva praznina te bi rješenje morali prepustiti sili.  
Već smo čuli rieč, koja odklanja takav »Maniheizam«. Pravo rje-  
šenje prema jedinstvu reda je ovo: kršćanski vladar je u duhov-  
nim stvarima u savjesti obvezan podložiti se Papi i zato mora  
slijediti konačnu papinu odluku. Mir i red su spašeni.

---

<sup>19</sup> I E. Kalt odlučno brani mišljenje (Lexicon für Theologie und Kirche,  
art. Theokratie), da se na Crkvu ne može primieniti pojam teokracije u pod-  
punom smislu. Ali kad on uza sve to tvrdi, da je Grgur VII. težio za punom  
teokracijom pod vodstvom papa — to malo začuđuje. Zar je veliki sveti papa  
tako malo razumio ustrojstvo Crkve? Za one, koji su pročitali što smo o sv.  
Grguru VII. napisali, ne treba više trošiti rieči, da bi opravdali velikog papu.

Nu valja dobro razlikovati navedeni sociološki pojam teokracije od dru-  
gog, po značenju šireg, kulturno-religioznog pojma, koji se danas često upo-  
trebljava u kulturno-religioznoj književnosti. U nju ga je uveo VI. Solovjev —  
cf. osobito: »Rusija i obća Crkva« — proširio ga i u Hrvatskoj rado čitani  
Berdjajev. O toj teokraciji ili »četvrtom dobu« vidjelački je proricao Šufflay,  
a u najnovije vrijeme D. Cvietin pokušao je u prizmi teokracije osvietliti i  
opravdati hrvatsku poviest i njezine duhovne komponente: zabačenu hetero-  
kraciju i naglašavanu hrvatsku autokraciju. (Cf. D. Cvietin: Traženje Hrvatske  
kroz ilirsku priču. Zagreb 1942). Svi ti zapravo teokracijom neće ništa drugo  
nego, donijeti na zemlju i obnoviti »Državu Božju«, koje viziju imao je Augustin,  
dok je pisao 19. knjigu de Civitate Dei.

Nemojmo pri ovom formalnom rješenju zaboraviti njegovo materialno značenje! Zar nije za narode blagodat, ako Crkva u onim zajedničkim pitanjima svojom indirektnom vlašću spasava najsvetija dobra čovječanstva? Takova su zajednička pitanja, koja se tiču države i Crkve: brak, odgoj mladeži, javno ćudoređe, čuvanje pravednog i kršćanskog mira među narodima, koji ne apelira na silu, nego na pravo i ljubav. Zar će čovječanstvo na religiju, tog anđela Božjeg i na njegove darove uvijek gledati s nepovjerenjem? Zar neće već jednom u njem pozdraviti vjestnika mira? Crkva se približuje narodima s riečima sv. Pavla: »Mi smo dakle poslani mjesto Krista, kao da Bog opominje po nama... Evo sad je vrijeme obilne milosti, evo sad je vrijeme spasenja« (2 Kor. 5. 20; 6, 2). Vriedno je da uzmemo k srcu rieči o indirektnoj vlasti, što ih je izrekao Lisabonski Kardinal prilikom jedne svećeničke konferencije, a koje pokazuju, da je nauka »mračnog« srednjeg vieka kadra i u najvećoj tmíni današnjice razprostirati svietlo i nadu. »Politika je u svojoj tehnici neovisna, — rekao je kardinal. Ali ona se ne smije emancipirati od kršćanskih principa, jer bez njih bi samu sebe obežčastila i pošla putem propasti. Ako dakle svećenik naviešta Božji zakon o dostojanstvu čovjeka, o dužnostima čovječanske bratske ljubavi i internacionalne pravde, ne bavi se on politikom, nego nastavlja Kristovo djelo spasenja«. (Osservatore Romano 16. I. 1942). S gorkom ironijom primjećuje Jacques Maritain, da je to samo tvrda kazna za jednu državu i vrijeme, ako se Papa više ne usuđuje upotrebljavati indirektnu vlast. To znači: politika, znanost, filozofija, moral, umjetnost i sveukupni život srljaju nesmetano u propast (Primauté du Spirituel — Paris 1927, 123). Zato će čovječanstvo biti zahvalno Piju XII. što je u svojim enciklikama, u ganutljivim molitvama na krugovali i u svojim božićnim porukama kao pravi Pastor angelicus naviestio veselu viest jedinstva pod jednim pastirom, ali i veselu viest naravnog prava o socialnom i političkom miru svieta. To je politika, ali politika Božja.

Ne bojte se! Ove rieči Kristove, s kojima On, idući preko valovlja uvjerava, da On nije sablast, mogla bi i Crkva doviknuti čovječanstvu, koje se je strašno boji. Ni država ne treba, da se boji Crkve. Kao za Krista, tako i za nju vriede rieči himna na blagdan Bogojavljenja: »Ne oduzimlje zemaljske stvari, koji daruje nebeska kraljevstva« — non eripit mortalia, qui regna dat coelestia. Na ove rieči podsjetio je već sv. Bellarmin neprijatelje indirektno vlasti.

Zar neće ona država uživati najviše blagoslova, koja traži i unapređuje kraljevstvo Božje? Ako budemo to imali na pameti, onda ćemo bez predrasuda i mirno moći prosuditi Lanovićevo mišljenje, koje bi nas na prvi pogled moglo i zavesti. Prema njemu naime mora država onu religijsku zajednicu najvećma podupirati, koja daje državi najdalekosežnija prava nad sobom (Crkveno pravo 182, bilj. 86.). Uzmimo slučaj, kad bi katolička

Crkva, recimo izdala za volju bezvjerskoj državi svoju dogmu, svoju od Boga danu organizaciju, svoje milosti, zar onda ona ne bi prestala biti sol zemlje? Zar ne bi ovakova Crkva zaslužila, po Kristovim riečima, da bude pogažena? A zar ne bi i takova država sama pripravila put bezvjerstvu, nećudoređu i svojoj propasti? Zar bi to bilo nacionalno? Uostalom ova razlika između pravog nacionalizma i chauvinističkog pseudonacionalizma ne vriedi samo na religioznom polju. Ako na pr. jedan sveučilištni profesor izjavi, da je iz neograničenog poštovanja prema državi spreman, da na svaki mig ministarstva smjesta promieni za stoosamdeset stupnjeva svoju logiku i matematiku — zar bismo to nazvali nečim nacionalnim? Pravi državljani mogao bi ga radi neprijateljskog držanja prema državi pozvati na odgovornost.

Budući da Crkva služi supernacionalno vječnosti, služi ona najdjelotvornije svakoj pojedinoj naciji u vremenu. Ali ona ne pita za zahvalnost ili nezahvalnost. Tako je išla i ide, ako može time pomagati i služiti, putem konkordata, iako ona predobro poznaje poslovicu svojih kanonista: »Poviest konkordata — poviest boli« — *Historia concordatorum historia dolorum*.

U riedkim časovima naslućujemo upravljanje Providnosti. 23. svibnja 1929., u debati senata o svjetsko-povjestnim latentskim ugovorima, ustao je Mussolini protiv Benedetta Croce-a, liberalnog protivnika konkordata između Italije i Svete Stolice. Duce je naglasio, da on ne boluje od »konkordatske fobije, kao napuljski pravnici godine 1700.« Konkordat će biti trajan, jer je »ovaj mir osvojio narodno srce u njegovim dubinama«. Ne može se reći »da se u svemu, što se dogodilo, ne vidi prst Božji« (*Civiltà catolica* 15. VI. 1929. s. 563 ss.). Duceu je tada stajao nasuprot Pijo XI. kao dostojan zastupnik neovisnog duhovnog suvereniteta. On je rekao, za slučaj, da konkordat pane: »Što se Nas tiče, Mi ćemo s pomoću Božjom stajati nepokolebivo, kad na Nas stanu padati ruševine — *impavidum ferient ruinae* (na istom mjestu s. 488.). Nikada se na klasičnom tlu Rima Horacijeve rieči nijesu orile s tako punim značenjem.

Prema jednoj od zadnjih rieči Bergsona, kojega je najozbiljnije izraživanje sve duhovne realnosti dovelo u katoličku Crkvu, valja sve veliko, što se dogodilo i što će se dogoditi, zahvaliti kršćanstvu. Mi znamo: to kršćanstvo je prava, nepatvorena Crkva, ona je tajanstveno tielo Kristovo, nevidljiva hostija čovječanstva.

Milost je to, ako imamo pravi pojam ili možda još i viziju o Crkvi. Pavao je bio zanesen ovakovom vizijom. Takovu je imala i obraćenica Gertrud von Le Fort, nekadašnja asistentica Troeltscha i izdavateljica njegovih djela. Ona je do kraja išla putem visokog poštovanja prema katoličkoj Crkvi, što joj ga je Troeltsch pokazao. Ona ne pretjerava, kada stavlja Crkvi u usta: »Što me prezireš, sviete, jer smijem biti velika kao moj nebeski Otac?« Ona govori Crkvi: »Ti dižeš svoju glavu sve do neba i Tvoje tjeme se neće opržiti... Doista, mora, da se uta-

borilo poput oblaka puno anđela iznad Tebe i oluja Keruba mora da Te pokriva.«<sup>20</sup>

Ovoj Crkvi ne dugujemo strah nego ljubav. Pustimo, da ona u srcima i celom javnom životu razširi svoju istinu, svoje pravo i svoju ljubav i saći će k nama grad Božji »urešen kao zaručnica za svoga zaručnika« (Tajno otkrivenje 21, 2). Kraljevstvo Kristovo će započeti.

★

»Inače, u religioznom pogledu recimo, vjernici dobro znadu, da im je Boga više slušati nego ljude.« (Crkv. pravo 193 bilj. 100.) Na koncu se s veseljem osvrćemo na ove umjestne Lanovićeve rieči, koje su jedan od onih mostova, o kojima je već bilo govora u prošlom članku i koje ga dovode u najbližu blizinu sveobće katoličke nauke.

Ali još jedno treba: Zidovi Kanta, koji razstavljaju pravo, čudorednost i religiju, moraju pasti. Ko se opire kojem nesavjestnom državnom zakonu, ne radi samo — kako Lanović dopušta — religiozno, nego i — što Lanović nieće — pravedno. Tako nije više čovjek razdieljen, kao kad bi — po Lanoviću — ujedno morao biti i religiozan i činiti nepravdu. Rieči Psalmiste se izpunjuju: »Pravda i mir zagrlise se.« (Ps. 84. 11.). Onda će Lanovićeva izjava, koja predhodi gore spomenute rieči, da je opiranje protuvjerskom zakonu nepravda, zauviek nestati pred pravim shvaćanjem, da doista zalaganje za Božje sveto pravo, ostaje pravo, iako ga kakovo ljudsko nazovi-pravo gazi. Čovjek, koji Boga većma sluša nego ljude, ne čini nepravdu.

Ako religija uključuje čudorednost, a ova opet pravo u jedinstvu Božanske biti i ujedno u jedinstvu poredka stvorenih bića, a ne u Kantovoj antinomiji, koja razstavlja, onda Lanovićeva opazka, koja zaslužuje svako priznanje i koju je on češće optovao, dobiva svoje podpuno značenje, naime, da se zakonodavac mora obazirati na čudorednost. Ako istinsko pravo potječe samo od Boga, onda ne dostaje sam formalni državni izvor, da se pravo ostvari. Pozitivni zakon postaje tek onda pravo, ako odgovara naravnom i objavljenom Božjem pravu. Srebro pozitivnog zakona mora se zlatom Božanskog prava kovati i zapečatiti.

Pravni pozitivizam, ova u svojoj nutrinji prazna, a od pravnik ostavljena nauka, tako malo je mogao uzdrmati priestolje Kraljevstva Kristova u njegovoj Crkvi, t. j. katoličko crkveno pravo, kao i borbe u poviesti Crkve, što smo s obadva naša članka pokazali. Katolik će Božji zakon svuda držati svetim i darovati caru, što je carevo, a Crkvi, što je Crkve.

*J. Gemmel D. I.*

---

<sup>20</sup> »Was schmähest du mich, Welt, dass ich gross sein darf wie mein himmlischer Vater?« ... »Du hebst dein Haupt bis an den Himmel, und dein Scheitel wird nicht versengt... Wahrlich, es müssen Wolken von Engeln über dir lagern, und Gewitter von Cherubinen müssen dich decken«. (Hymnen an die Kirche, München 1924, s. 19. i 11.)